

Zeneirodalmi Szemle – Művészeti Lapok

1894. júniusában indult útjára a Rózsavölgyi és Társa – Magyarország akkoriban legjelentősebb zeneműkiadója, Liszt, Erkel, Mosonyi, Volkmann és számos kevésbé ismert szerző műveinek közreadója – tulajdonát képező folyóirat, a *Zeneirodalmi Szemle*. Bár a második évfolyam 13. számától kezdve (1895. november 17) az újság *Művészeti Lapok* címmel jelent meg, az új lapot az előbbi közvetlen folytatásának kell tekintenünk, hiszen megtartotta a számozást, továbbá változatlan maradt a tulajdonosa és egyik szerkesztője. A harmadik évfolyam 1896. június 23-án megjelent 13. számában szerkesztőségi közlemény jelent meg arról, hogy a lapot július és augusztus hónapban szüneteltetni fogják, a legközelebbi szám tehát szeptember 1-jén lát majd napvilágot. Erre azonban már nem került sor, a folyóirat ugyanis minden bejelentés nélkül megszűnt.

A megszűnés okáról a kiadó tulajdonosa, Dunkel Norbert több évtizeddel későbbi emlékirataiban ezt írta: “A lap olcsósága ellenére sem tudtunk annyi előfizetőt gyűjteni, amennyi a fennállásához szükséges lett volna. Két évi vajúdas és a nagy összeg elvesztése után, amelyet a hazai kultúra oltárára áldoztunk, a további megjelenését be kellett szüntetni.”¹

A *Zeneirodalmi Szemle* első öt száma havi periodicitással jelent meg (“Megjelenik minden hó első hetében”)². Ezután a megjelenés sűrűbbé, de kissé szabálytalanná vált: “Megjelenik télen minden hangverseny alkalmával, nyáron minden hó első hetében”³. A *Művészeti Lapok* számai viszont szabályszerűen jelentek meg, betartva a címlapon is feltüntetett programot: “Megjelenik minden második vasárnapon”⁴.

A folyóirat jellegét és annak változását jól mutatja a kétféle cím, a hozzátartozó két alcímmel. *Zeneirodalmi Szemle* volt az induló cím, az alcím pedig így hangzott: *A zeneirodalom összes ágaira kiterjedő tematikai folyóirat*. Az ötödik számtól kezdve az alcím kissé módosult, a *zeneirodalom* helyébe *zeneművészet*, a *folyóirat* helyébe pedig *szaklap* került. A cím megváltoztatását *Művészeti Lapokra* az új alcím magyarázza, hangsúlyozva a lap sokoldalúságát: *Zeneművészeti, képzőművészeti és színművészeti szaklap*. A más művészetek felé való nyitás azért különös, mert a lapot változatlanul a Rózsavölgyi és Társa birtokolta, vagyis egy zeneműkiadó, melyről tudnunk kell, hogy kották és könyvek kiadásán kívül még hangversenyrendezéssel is foglalkozott. A folyóirat folytonosságának szándékát az is mutatja, hogy a címlapon az új cím mellett továbbra is szerepelt a régi cím.

¹ *A világ urai. Dunkel Norbert emlékiratai*. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, [1927]. 27. p.

² Címlapok 1894. júniustól szeptemberig.

³ Címlapok 1894. októbertől 1895. október 28-ig.

⁴ Címlapok 1895. november 17-től.

A lapot Dunkl Norbert⁵, a *Rózsavölgyi és Társa* zeneműkiadó tulajdonosa indította el, s az első három számot egyedül szerkesztette. Ezt a kiadót és zeneműkereskedést 1850-ben alapította Rózsavölgyi Márk zeneszerző (1789–1848) fia: Rózsavölgyi Gyula (1822–1861) és Grinzweil Norbert (1823–1890). Ez utóbbi hűgát, Grinzweil Jozefát, aki a kor jelentékeny hangverseny- és operaénekesnője volt, 1861-ben Dunkl Nepomuk János, Liszt Ferenc és Anton Rubinstein egykori tanítványa vette feleségül. Rózsavölgyi Gyula halála után néhány évig ő volt Grinzweil társa a cég vezetésében, fia: Dunkl Norbert azonban több készséget mutatott az üzlet iránt, és így 1886-tól kezdve ő lett Grinzweil társa, majd annak halála után, 1890-től a cég egyedüli birtokosa. Dunkl Norbert mint kottakereskedő és hangversenyrendező is sokat tett azért, hogy Pesten a bécsihez hasonló zenei élet honosodjék meg.

Dunkl Norbert 1862-ben született Bécsben, de nevelkedése négyéves korától kezdve már Pesten folyt, ahol zongorázni édesapjától, hegedülni pedig a Nemzeti Színház zenekarának néhány kiváló művésztől tanult. Mivel a család már kora ifjúságától kezdve zeneműkiadói és kereskedői pályára szánta, a 80-as évek elejétől több éven keresztül az erfurti *Mensing* és a baseli *Hug Testvérek* üzletében gyakornokoskodott. Dunkl Norbert nagy műveltségű és jó érzékű üzletember volt, aki tudatában volt annak, hogy nemcsak kiadni, de terjeszteni és játszani is kell a zeneműveket. Nagy jelentőségű próbálkozásai között – a lapszerkesztés és kiadás mellett – a pesti *Concerts populaires* sorozatot is említhetjük, mely a szélesebb polgári közönség zenei ismereteit kívánta fejleszteni.

Dunkl Norbert minden bizonnyal gyorsan felmérte lapszerkesztői gyakorlatának hiányosságait, mert 1894 szeptemberében maga mellé vette társszerkesztőnek Merkler Andort (1862–1922), több napilap jónövű zenei referensét ill. kritikusat. Merkler a Nemzeti Zenedében, majd a Zeneakadémián végezte tanulmányait, de oklevelének elnyerése előtt kimaradt, és biztosítási hivatalnokként helyezkedett el. Zeneszerzői tevékenységét számos zongoradarab, dal és egy, az Operaházban is bemutatott egyfelvonásos vígopera (*Fanchon*, 1890) tanúsítja. Tulajdonképpen Merkler Andort tekinthetjük a lap magas színvonalát és folyamatosságát biztosító szerkesztőnek, mert a cím megváltozásakor – Merklert tisztében megerősítve – Dunkl Norbert saját társszerkesztői helyét Kéry Gyulának adta át.

Kéry Gyula (1869–1919) jogi tanulmányok végzése után újságírói pályára lépett, 1890-től a *Művészeti Lapok* megindulásáig a *Pécsi Figyelő*, a *Pécsi Napló*, a *Győri Hírlap* és a *Budapesti Hírlap* munkatársa volt. Nevéhez egy operett (bemutatója 1894), néhány történelmi munka (*Blaža Lujza élete*, *A magyar szabadságharc története napi krónikákban*, *A Petőfi-ház története és katalógusa*) fűződik, valamint számos dal, melynek szövegét és zenéjét egyaránt ő írta.

⁵ A név a 19. század végén gyakrabban szerepel „Dunkl” formában.

A *Művészeti Lapok* célját és a szerkesztők munkamegosztását a laptulajdonos Dunkl Norbert az alábbi módon határozta meg:

Az intelligens magyar műértő és zenekedvelő közönség asztalára olyan lapot kívántam elhelyezni, amely fölöslegessé teszi, hogy idegen nyelvű művészeti újságokat hozasson. Az általunk kiadandó lapot olyan módon szándékoztam szerkeszteni, hogy az bármilyen külföldi lappal felvehesse a versenyt. Ideámnak megnyertem Merkler Andort, a *Magyarország* sok éven át volt kitűnő zenereferensét a zenei rész, és Kéry Gyulát a képzőművészeti és irodalmi rész szerkesztésére. De a *Művészeti Lapokkal* is csak az erkölcsi elismerésig jutottam.⁶

A *Zeneirodalmi Szemle* terjedelme indulásakor meglehetősen csekély, mindössze 6 oldal volt. Később fokozatosan 8–10–12 oldalra növekedett, és végül a *Művészeti Lapok* idejére alakult ki az állandó, 16 oldalnyi terjedelem, melyhez elől és hátul 4 vagy 8 számozatlan oldalon a címlap, a tartalomjegyzék, a munkatársak névsora és a hirdetés-rovat adódott hozzá. Az oldalak számozása mindkét cím alatt minden egyes számban újra kezdődik.

Bár az eddigiek során a két különböző címmel működő lap folytonosságát hangsúlyoztuk, a tartalom, a szerkezet és a munkatársak ismertetését külön kell választani, mert ezek tekintetében lényeges különbségek mutatkoznak. A *Zeneirodalmi Szemle* egy-egy kis terjedelmű számát egy jelentős zeneművész bemutatását célzó, arcképpel illusztrált vezércikk nyitja meg, melyet “zenei hírek” és “kritikai szemle” című rovatok követnek, valamint hirdetés funkciót is betöltő zenemű-incipitek – többnyire annak a művésznek a műveiből, akiről a vezércikk szól, s akinek a műveit a “kritikai szemle” is tárgyalja. Ebből is látható, hogy a lap a lehető legszorosabban kapcsolódik a laptulajdonos kiadói tevékenységéhez, hiszen a kiválasztott szerzők és művek kivétel nélkül a kiadó repertoárjából kerülnek ki. A lap alcímében szereplő “thematikai szaklap” kifejezés egyébként ezekre a kottás incipitekre utal.

A *Zeneirodalmi Szemle* időszakában a cikkek, közlemények és kritikák nagy része aláírás nélkül jelenik meg, ami arra enged következtetni, hogy a lap kevés jónévű íróval működik, és az írások többségét a szerkesztők maguk írják. Az aláírt szerzői portrék sorából kiemelkedik két cikk – kölcsönös tisztelgés – két jelentős, zenei írással hivatásszerűen nem foglalkozó muzsikussal: Hubay Jenőt Aggházy Károly, Aggházyt pedig Hubay köszönti és mutatja be az olvasóknak az I. évfolyam 6. és a II. évfolyam 8. számában. Egy másik jelentékeny, névtelen, de azonosítható közreműködője a lapnak Dunkl Norbert édesapja, Dunkl Nepomuk János, aki “egy ismeretes ismeretlen” aláírással közöl érdekes cikket Goldmark Károllyal való kapcsolatáról (I. évfolyam 4. szám), valamint több más emlékeről.

⁶ Ld. az 1 sz. jegyzetet.

A II. évfolyam 12. száma (1895. október 28) az alábbi (rövidítve idézett) közleménnyel jelenti be a cím és a szerkezet megváltozását.

A *Zeneirodalmi Szemle* eddig csakis a zenevilággal foglalkozott s ebben a szűk körben máris élénk figyelmet keltett. .. S minthogy az olvasóközönség lelkesedése és pártfogása nőttön nőtt: a *Rózsavölgyi és társa* czég elhatározta, hogy a lapot *Művészeti Lapok* czímen új, az eddiginél sokkal díszesebb külső kiállításban jelentetik meg s nem – mint eddig – havonkint egyszer, hanem *havonkint kétszer minden második vasárnapon*. És hogy a lap belső tartalma is méltó legyen a külső kiállításhoz... a *művészet összes ágaira* kiterjeszti figyelmét s foglalkozni fog nemcsak a zeneirodalommal, hanem a *képzőművészettel és színművészettel is*... Ezen ígretünk hű beválthatása végett gondoskodtunk arról, hogy az egyes rovatokat szakavatott egyének vezessék, s mindenkor rajta leszünk, hogy a *Művészeti Lapok* számára munkatársakul a legkiválóbb művészeket is megnyerjük. ...A *Művészeti Lapok* november 17-től a következő beosztással fog minden második vasárnapon megjelenni: A külső címlapon mindig egy *aktuális képet* hozunk a művészet világából.⁷ A belső tartalmat egy *aktuális cikk* nyitja meg. Utána a *Zene* című rovatban úgy az egyházi, mint a világi zene körébe tartozó eseményekkel fogunk foglalkozni, *különös tekintettel a hazai zeneművészet ápolására*. A *Képzőművészet* cím alatt a *szobrászat és festészet* foglal helyet. A *Színművészet* című rovatunk a *fővárosi, vidéki és külföldi színházak eseményeivel* fog foglalkozni. A *Művészeti krónika* gazdag tárháza lesz a művészet összes ágaira vonatkozó híreknek és eredeti értesüléseinknek. A *Kritikai szemle* a megjelent művészi termékek bírálatait fogja tartalmazni. És hogy lapunk minél szórakoztatóbb és változatosabb legyen, a *Bohém-világ* című rovatban a hírnevesebb művészek (zeneköltők, festők, színészek és szobrászok) adomáit és epizódjait gyűjtjük össze. A *Szalon* cím alatt pedig az olvasó egy-egy hosszabb elbeszélést vagy regényt fog találni, melynek tárgya szintén a művészetből van merítve. Végül minden hónapban egy *zene-melléklettel* lepjük meg olvasóinkat. Ez a zene-melléklet egy-egy eddig még meg nem jelent jelesebb zenemű mutatóját fogja tartalmazni.”⁸

A lap tekintélyes létszámú munkatársi gárdájában a zenei sajtó olyan kiváló mesterei is helyet kaptak, mint id. Ábrányi Kornél, a *Zenészeti Lapok* és a *Zenészeti Közlöny* egykori szerkesztője, Sztojanovits Jenő és dr. Ambrozovics Dezső, a *Zenevilág* egykori szerkesztője és főmunkatársa, valamint Kereszty István, számos lap elismert zenekritikusa. A színikritika vezető alakjai Hevesi Sándor és Vay Sándor gróf, aki gyakran D'Artagnan álnéven publikált. A közreműködők jegyzékében olyan kiemelkedő személyiségek is

⁷ Ez nem valósult meg, a címlap gazdag díszítése mindig azonos.

⁸ Ez szintén nem valósult meg.

megtalálhatók, mint Jókai Mór, Jósika Kálmán báró és Heltay Jenő, a kor kiemelkedő írói, Odry Lehel és Prielle Kornélia, híres színészek, Apponyi Albert gróf vallás- és közoktatásügyi miniszter.

Az alábbiakban közöljük az azonosított álnevek és monogrammok jegyzékét.

Ambrozovics Dezső	dr.-br-, -br.-, Br.
Bloch József	B- -CH.
Brück Gyula	B. Gy.
Dunkl Nepomuk János	egy ismeretes ismeretlen
Erdős (Eibenschütz) Ármin	E. Á.
Gergely István	Gregorius
Heltay Jenő	Eugenius
Hevesi Sándor	H. S., (HS.)
Kereszty István	K-r Eszti, -y, +y., +Y., --y., X.-y., X.Y.
Langer Viktor	Tisza Aladár
Luby Sándor	Lantos
Molnár Géza dr.	M. G., Dr. M. G.
Őszi Kornél	Ő.
Polgár Jenő	P. J.
Rózsa Miklós	Tövis
Szemlér Ferenc	Sz. F.
Tarnay Alajos	T. A.
Téglás Gábor ifj.	ifj. T. G.
Vay Sándor gróf	D'Artagnan
Vay Sarolta grófné	Czelesztin
Zöldi Márton	Luczián

A *Zeneirodalmi Szemle* katalógusának elkészítéséhez a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Könyvtárának példányát használtuk fel, mely jelen ismereteink szerint az egyetlen fellelhető példány az országban, az I. évfolyam 3. száma azonban sajnálatos módon abból is hiányzik. A *Művészeti Lapok* anyagát az Országos Széchényi Könyvtár példányából merítettük. Szükséges megemlíteni, hogy a Katalógusban a szövegeket a korabeli ortográfia szerint idézzük (vagyis egyes pontozott i és ü betűt ma hosszú ékezzettel írnak). A []-ben közölt szerkesztői kiegészítésekben és információkban viszont, valamint az iménti idézetekben a ma érvényes ortográfiát követjük.